

CHET EL MUSIQA DARSLARIDA MUSIQIY FAOLIYAT TURLARI

Axmadjonova Muslima Akromjon qizi

*Andijon Davlat Pedagogika instituti,
ijtimoiy va amaliy fanlar fakulteti musiqa
ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi.*

KIRISH

Musiqa ta'limi insonning estetik didi, tafakkuri, ma'naviy dunyosini boyitishda muhim vosita hisoblanadi. Jahon musiqa ta'limi tajribasi shuni ko'rsatadiki, dars jarayonida musiqiy faoliyat turlarini to'g'ri tashkil etish o'quvchilarda ijodkorlik, musiqiy savodxonlik, emotsional-idrokiy faoliyatning rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Chet el mamlakatlarida shakllangan zamonaviy musiqiy pedagogika tizimi o'zining metodlari, yondashuvlari va faoliyat turlari bilan musiqiy ta'lim samaradorligini oshirishga qaratilgan.

Mazkur maqolada chet el musiqa darslarida qo'llaniladigan asosiy musiqiy faoliyat turlari, ularning didaktik ahamiyati, pedagogik yondashuvlari hamda O'zbekiston ta'lim jarayoniga qo'llash imkoniyatlari yoritiladi.

1. Chet el musiqa ta'limida faoliyatga yo'naltirilgan yondashuv

Bugungi kunda Yevropa va Amerika musiqa maktablarida ta'limning asosiy tamoyillaridan biri – bu faoliyatga yo'naltirilgan yondashuvdir. Mazkur yondashuvga ko'ra o'quvchi tayyor bilimni qabul qiluvchi emas, balki mustaqil tadqiqotchi, ijodkor, faol ishtirokchi sifatida qaraladi. O'quv jarayonida musiqani nafaqat tinglash, balki kuylash, asbobda chalish, improvizatsiya qilish, musiqiy tahlil, ritmik harakatlar bajarish kabi faol amaliy ishlar markazda bo'ladi.

Masalan, XKodai, Orff, Dalkroze kabi pedagogik metodikalarda musiqiy o'yinlar, ritmik mashqlar, improvizatsiya va vokal texnikalar asosiy o'rin tutadi. Bu metodlar o'quvchilarning musiqaga qiziqishini orttiradi va musiqani chuqurroq his qilishga yordam beradi.

2. Musiqa tinglash faoliyati

Chet el maktablarida musiqa tinglash darsning asosiy bo'limlaridan biri hisoblanadi. Tinglash jarayoni quyidagi bosqichlarda tashkil etiladi:

1. Asar haqida qisqa suhbat

– Kompozitor, janr, tarixiy davr haqida ma'lumot beriladi.

2. Faol tinglash

– O'quvchi musiqa elementlarini: ritm, tempo, dinamika, shakl, obrazlarni ajratishga harakat qiladi.

3. Asarni tahlil qilish

– O‘quvchilar asarni taqqoslaydilar, his-tuyg‘ularini ifodalaydilar, obrazlarni tasvirlaydilar.

4. Ijodiy topshiriqlar

– Tinglangan asarga mos rasm chizish, harakat bajarish, qisqa hikoya tuzish kabi ijodiy ishlar beriladi.

Yevropa mamlakatlarida musiqa tinglash jarayonida integratsion yondashuv — ya’ni tasviriy san’at, adabiyot, teatr bilan uyg‘unlashtirish keng qo‘llaniladi.

3. Kuylash (vokal) faoliyati

Chet el musiqa darslarida kuylash o‘quvchilarning nafas olish texnikasi, tovush chiqarish madaniyati, intonatsiya aniqligi va ifodaviylikni rivojlantirishga qaratilgan. Kodai metodikasi aynan vokal asosida rivojlangan bo‘lib, unda:

- solmizatsiya (do–re–mi tizimi),
- qo‘l belgilaridan foydalanish,
- pedagogik qo‘shiqlar tizimi,
- ikki ovozli kuylash metodlari keng qo‘llanadi.

Bunday yondashuv o‘quvchilarning ritm va intonatsiyani aniq idrok etishiga, musiqiy eshituvini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, xor bo‘lib kuylash o‘quvchilarda jamoaviy ish ko‘nikmasini, mas’uliyat va uyg‘unlikni shakllantiradi.

4. Musiqa ijrochiligi (asbob chalish) faoliyati

Chet el musiqiy ta’limining eng muhim xususiyatlaridan biri – bu har bir o‘quvchiga biror musiqa asbobida chalishni o‘rgatishdir. Orff metodikasida:

- metallofon, ksilofon, baraban, trubka, ritm asboblari,
- improvizatsiyaga asoslangan ijodkorlik mashg‘ulotlari, asosiy o‘rin tutadi.

Asbobda chalish:

- ritmni his qilish,
- koordinatsiya,
- eshituvni rivojlantirish,
- jamoa bilan ijro etish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Masalan, AQSh maktablarida har bir sinfda “school band”, “orchestra class”, “choir class” kabi maxsus musiqa guruhlari mavjud bo‘lib, o‘quvchilar yillik konsertlarda muntazam ishtirok etadilar.

5. Improvizatsiya va ijodkorlik faoliyati

Chet el musiqa darslarining ajralmas qismi bu — improvizatsiyadir.

O‘quvchi musiqa asbobida yoki ovozda mustaqil ravishda kuy uylab topishi, ritm yaratishi yoki berilgan ohangni davom ettirishi talab etiladi.

Orff metodikasi aynan improvizatsiyani darsning asosiy elementi sifatida ko‘radi. Bu bolaning:

- musiqiy tafakkurini,

- tasavvurini,
- ijodiy fikrlashini,
- mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

6. Ritmik harakatlar va musiqaga mos raqs elementlari Emile Dalkroze metodikasi musiqani tana orqali his qilishga asoslangan. Dars jarayonida:

- ritmik yurish,
- sakrashlar,
- plastika harakatlari,
- musiqaga mos pantomima,
- koordinatsion mashqlar bajariladi.

Bunday mashqlar musiqiy ritmni sezishni, musiqaning xarakterini anglashni va harakat bilan uyg'unlashtirishni o'rgatadi. Bu metod ayniqsa boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun juda samarali.

7. Musiqiy savodxonlik (nota o'qish va yozish)

Chet el maktablarida nota savodini o'rgatish amaliy faoliyat bilan uyg'un holda olib boriladi:

- notalarni kuylash,
- ritmik topshiriqlar,
- qisqa melodiylarni yozish,
- solfej mashqlari,
- o'quvchilar tomonidan kichik musiqiy kompozitsiyalar yaratish darsning doimiy qismidir.

Kodai metodikasi aynan musiqiy savodxonlikni bosqichma-bosqich rivojlantirishga asoslanadi. Natijada o'quvchi nafaqat nota o'qiydi, balki musiqa strukturasi, ritmik tuzilma, lad-tonallikni ham chuqur tushunadi.

8. O'zbekiston ta'lim jarayonida chet el tajribasining qo'llanishi

O'zbekistonda musiqa ta'limi boy milliy an'analar va zamonaviy xorijiy metodlar uyg'unligida rivojlanmoqda. Chet el tajribasidan quyidagilarni qo'llash samarali bo'ladi:

- Orff asboblari darslarga joriy etish;
- musiqiy o'yinlar orqali ritmni o'rgatish;
- chorvachilik qo'shiqlari, xalq kuylarini modern yondashuvda ishlash;
- improvizatsiya mashqlarini ko'paytirish;
- jamoaviy vokal va instrumental loyihalarni rivojlantirish.

Shuningdek, o'quvchilarda ijodkorlikni rivojlantirish uchun o'zbek xalq cholg'ularidan (doira, dutor, gijjak, nay) foydalanish ham samarali natija beradi.

XULOSA

Chet el musiqa darslarida musiqiy faoliyat turlarini to'g'ri va tizimli tashkil etish o'quvchilarning musiqiy qobiliyatlari, eshituv madaniyati, ijodiy tafakkuri, ritmik

idroki va jamoaviy ishlash ko'nikmasini kuchli darajada rivojlantiradi. Kodai, Orff, Dalkroze kabi metodikalar o'quvchini dars jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi. O'zbekiston musiqa ta'limi uchun ham ushbu tajribalarni milliy qadriyatlarimiz bilan uyg'unlashtirib qo'llash dolzarb ahamiyatga ega.

Mazkur maqolada chet el musiqa ta'limi tajribasida qo'llaniladigan asosiy musiqiy faoliyat turlari, ularning pedagogik imkoniyatlari va amaliy ahamiyati yoritildi. Ushbu bilimlar kelajak musiqa o'qituvchilari uchun mustahkam nazariy va metodik asos bo'lib xizmat qiladi.

